

OVERIJSSSEL TOEN EN NU

JAARGANG 15 • NUMMER 4 • OKTOBER 2024

Historisch tijdschrift

Wederwaardigheden
rond de Kroezeboom

Het naoorlogse
kunstklimaat
in Deventer

Het gedachtengoed
van Geert Groote

MODERNE DEVOTIE EN SCOUTING

COLOFON

Redactie

Dinand Webbink, Marcel Mentink,
Anne van Geuns (Deventer Verhaal),
Annika de Vries (Collectie Overijssel)
Daphne Markvoor (Collectie Overijssel,
Kees Dinkla (Overijsselaacademie)

Correspondenten

Karel Essink, Harrie Scholtmeijer
(Stichting Overijsselaacademie)

Redactieadres

info@mijnstadmijndorp.nl

Vormgeving

Frank de Wit

Partners

Collectie Overijssel
Overijsselaacademie

Mogelijk gemaakt door

**OVERIJSEL
TOEN EN NU**
Historisch tijdschrift

DE STAD DE DORP

Jaargang 15 • Nummer 4 • oktober 2024

VAN DE REDACTIE

Moderne Devotie en scouting

Hebben Geert Groote en Baden Powell iets gemeenschappelijks? Beiden zijn stichters van een beweging die als doel heeft een positieve bijdrage aan de samenleving te leveren, waarbij een grote mate van discipline niet onbelangrijk is. Maar de verschillen zijn eveneens groot. Zowel over de Moderne Devotie als over de scouting is een artikel in dit nummer te vinden. Verder een verhaal over de Kroezeboom bij Tubbergen en de belangrijke rol die deze oeroude boom speelde in de katholieke geloofsbeleving. Anne van Geuns schreef een kunsthistorische bijdrage over Deventer kunstenaars uit de jaren zestig tot tachtig van de vorige eeuw. En natuurlijk weer de gebruikelijke en altijd interessante rubriek van Harrie Scholtmeijer over het Nedersaksisch, terwijl Marcel Mentink ons op de hoogte brengt van nieuw uitgekomen boeken en podcasts.

Veel leesplezier,

Dinand Webbink

INHOUD

GESCHIEDENIS VAN DE TAAL IN OVERIJSEL

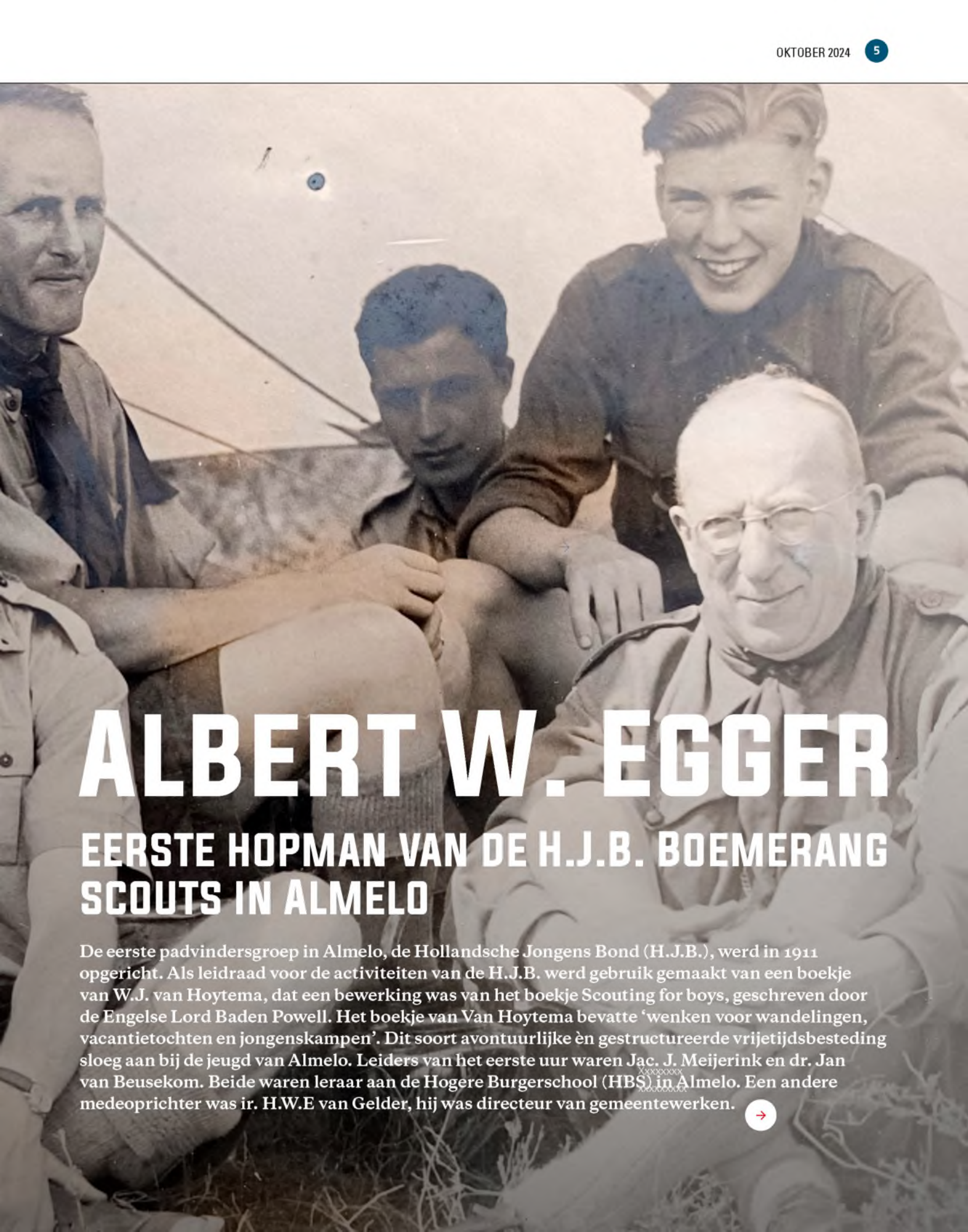
- 11 Hoe de brouw-r verdween uit Hasselt

RUBRIEK BOEKEN IN OVERIJSEL

- 18 Boekenrubriek

De leiders van het zomerkamp in Hezingen in 1945. Uiterst rechts: hopman Van Beusekom. Vierde van rechts: Albert W. Egger.

ALBERT W. EGGER

EERSTE HOPMAN VAN DE H.J.B. BOEMERANG SCOUTS IN ALMELO

De eerste padvindergroep in Almelo, de Hollandsche Jongens Bond (H.J.B.), werd in 1911 opgericht. Als leidraad voor de activiteiten van de H.J.B. werd gebruik gemaakt van een boekje van W.J. van Hoytema, dat een bewerking was van het boekje *Scouting for boys*, geschreven door de Engelse Lord Baden Powell. Het boekje van Van Hoytema bevatte 'wenken voor wandelingen, vacantiетochten en jongenskampen'. Dit soort avontuurlijke en gestructureerde vrijetijdsbesteding sloeg aan bij de jeugd van Almelo. Leiders van het eerste uur waren Jac. J. Meijerink en dr. Jan van Beusekom. Beide waren leraar aan de Hogere Burgerschool (HBS) in Almelo. Een andere medeoprichter was ir. H.W.E van Gelder, hij was directeur van gemeentewerken.

Kaft van het logboek van hopman Albert Wilhelm Egger. Rechts een kaart van het Boemerangterrein bij De Pook aan het kanaal Almelo-Nordhorn.

Albert Wilhelm Egger, in 1913 geboren in Zwitserland, kwam in 1919 naar Twente. Daar zocht en vond zijn vader werk in de Almelse textielindustrie. Niet lang daarna begon hij zijn eigen bedrijf, de Hollands-Zwitserse Borduurfabriek. Zoon Albert werd in Almelo lid van de H.J.B. Ook kreeg hij een functie in het bedrijf van zijn vader. [Fig. 1]

In juni 1945 vroeg ir. Van Gelder – hij was inmiddels districtscommissaris binnen de landelijke padvindende organisatie – aan Albert Egger of hij zou willen toetreden tot de leiding van de H.J.B. groep. Op dat moment was Albert W. Egger al lid van die H.J.B. Het vooruitzicht om elke zaterdagmiddag en ook nog een avond in de week meer met padvinderij bezig te zijn, en niet alleen met werk en studie, sprak Albert erg aan. Hij kreeg meteen een spoedcursus aangeboden van drie zaterdag- en zondagmiddagen. 'Zo kwam ik ineens weer midden in de padvinderij' schrijft Egger in zijn onlangs opgedoken persoonlijk logboek dat hij tussen 1945 en 1950 bijhield.

[Fig. 2] Direct daarna werd hij aan de groep voorgesteld als nieuwe vaandrig, d.w.z. assistent van hopman Van Beusekom, die op dat moment ook al over de vaandrags Bruens en Nijhoff beschikte. Egger raakte hierdoor ook meteen betrokken bij de voorbereidingen van het eerste zomerkamp van de groep na de oorlog.

Albert Egger wordt hopman

Van 3 tot 12 augustus 1945 kampeerde de H.J.B. op een terrein van boer Brunnikhuis in Hezingen bij Vasse. Ze waren een grote groep met acht patrouilles van elk 5 à 6 jongens. Egger genoot van het kamperen in de vrije natuur en van de uiteenlopende kampactiviteiten. Op 9 augustus kwam de al genoemde districtscommissaris Van Gelder op bezoek in het kamp. Na inspectie reikte hij de 'kampeerstandaard' uit, een kwaliteitsbewijs voor de getoonde wijze van kamperen. Op de laatste avond werd traditioneel een kampvuur gehouden. Hopman van Beusekom vertelde een griezelverhaal over een eerder zomerkamp in het Brabantse Gilze-Rij-

en. Ook Albert Egger moest aan de bak; hij vertelde over herinneringen aan zijn eerste zomerkamp in Loenen (op de Veluwe – jaar onbekend). Tot ieders verrassing werd tijdens dit kampvuur de mededeling gedaan dat de groep vanwege de sterk groeiende aantallen jongens zou worden opgesplitst. De twee nieuw te vormen groepen kregen hierbij de namen *Llanos* en *Boemerang*. Hopman Van Beusekom nam de Llanos groep onder zijn hoede. De Boemerang groep was voor Albert Egger, die daarbij tot hopman werd benoemd. Vaandrig Jan Bruens werd zijn assistent. Verdere assistenten waren Jan Busschers, Jan Nijhoff en Marinus Nijhoff. De leden van elke groep waren niet veel later herkenbaar aan hun halsdoek (zie later) en het groepsnaambandje op hun uniform. [Fig. 4] Op 28 december 1945 hielden de Llanos en Boemeranggroep een gezamenlijke avond in de recreatiezaal van kledingfabriek H. Smits & Co in Almelo. De patrouilles voerden hier kleine toneelstukjes op, die recreaties werden genoemd. Ook werd er een korte film vertoond van hun gezamenlijk zomerkamp van dat jaar. Het was vast hopman Egger die deze film maakte, hoewel dat

Het installatie teken op de linker borstzak.

Het logo van de firma Egger op een suikerzakje.

Jaarlijks werden er in het weekend na Hemelvaartsdag districtswedstrijden gehouden.

Het naambandje van de Boemeranggroep.

nergens expliciet staat vermeld.

Oefeningen

De bijeenkomsten van de Boemerang vonden vanaf 1947 soms plaats in de Vrielsboerderij aan de Tijhofslaan. Soms kwam men ook bijeen op het Boemerangterrein bij De Pook. Ook werd wel gebruik gemaakt van ruimtes in de fabriek van Egger. De bijeenkomsten op de zaterdag werden *oefening* genoemd. Dat kwam omdat er veel tijd werd besteed aan het oefenen van allerlei padvindervaardigheden. Dat waren er vele. Sommige waren gemakkelijk, andere weer moeilijk. Zodra je als verkenner een bepaalde vaardigheid onder de knie had kon je dat door de leiding laten aftekenen op een klasse-eisenkaart. Een van de eerste dingen die je moest leren was het foutloos kunnen opzeggen van de padvinderswet en belofte. Als je daarnaast ook een aantal basisvaardig-

heden kon uitvoeren werd je als verkenner geïnstalleerd. Je was dan echt lid van de groep geworden en mocht ook de halsdoek van de Boemerang (paars met een geel blokje) gaan dragen. [Fig. 5] Bovendien kon je dan het installatieteken [Fig. 6] op je linker borstzak naaien. Je was dan verkenner 3e klasse geworden. Moeilijker werd het om verkenner 2e en 1e klasse te worden. Die insignes mocht je na behalen op je linker mouw naaien. Met dit systeem van klasse-eisen werd de padvinderij ook een leerschool, met niet alleen een educatief maar ook een competitief element. Competitie was er niet alleen tussen de

patrouilles van de Boemeranggroep, maar ook tussen de verschillende padvindergroepen. Jaarlijks werden er in het weekend na Hemelvaartsdag districtswedstrijden gehouden. Elke groep vaardigde dan zijn beste patrouille af. De winnaars van de districtswedstrijden, die gespreid over het land werden gehouden, mochten vervolgens in het Pinksterweekend hun krachten meten tijdens de nationale patrouillewedstrijden die altijd in Ommen werden gehouden.

De beste van het land

In 1946 won de door hopman Egger getrainde Springbokkenpatrouille eerst in district Twente-West en werd met Pinksteren in Ommen ook nog eens de beste van Nederland. [Fig. 7] Hopman en zijn verkenner werden in Hilversum geïnterviewd in het AVRO-programma 'Hooft zegt het Voort'. Daarenboven won de patrouille een reis naar de eerste Blair Atholl International Scout Jamboree in Schotland. Tien jaar later, in 1956, scoorde de Panterpatrouille van de H.J.B. Boemeranggroep bijna even hoog. Zij werden derde van Nederland. De auteur was lid van deze patrouille.

Afsluiting

Onder leiding van hopman Albert W. Egger hielden de verkenner van de Boemeranggroep in 1955 hun eerste jubileum-zomerkamp. De groep bestond 10 jaar! Voor de auteur was dit zijn eerste kamp als verkenner. Vele avonturen volgden. Hierover schreef hij in 2024 drie hoofdstukken in een boek met zijn jeugdherinneringen.

Bronvermelding

- W.J. van Hoytema (1910). Op! Hollandsche jongens naar buiten! W.L. & J. Brusse, Rotterdam.
- Albert Wilhelm Egger (1950). Persoonlijk logboek over de periode 1945 – 1950. Collectie familie Egger.
- Harrie Bijker, Ruud Egberts, Hans Kobes & Jan Pruis (2010). Honderd jaar scouting in Overijssel en het voormalig district Apeldoorn. Stulp & Co. Informateurs, Almelo.
- Karel Essink (2024). Mijn jeugd in Almelo en Twente (1945 – 1965). Eigen uitgave karelessink@hetnet.nl

De springbokkenpatrouille met wisselschild, beste van Nederland in 1946. Patrouilleleider (PL) Jan Warneke houdt het wisselschild vast, Tweede van links is APL Erik van den Ent. Andere namen zijn onbekend. Wim de Jonge ontbreekt op de foto.

Groepsdas H.J.B. Boemerang.

WEDERWAARDIGHEDEN ROND DE KROEZEBOOM

Een van de bekendste en oudste bomen is de Kroezeboom op de Fleringer Es, even ten zuiden van Tubbergen. Soms wordt gezegd dat de boom wel duizend jaar oud is, maar reële schattingen geven aan dat de boom tussen de jaren 1500 en 1600 is aangeplant als 'loakboom' of markeboom. Desalniettemin is het wel een van de oudste eiken in ons land.

'Hilligen huesken'

Een kroezeboom is een boom, meestal een eik, die een grens of kruispunt aangeeft. In het oosten van Nederland werden vaak bomen gebruikt als grensbepaling op de es van waaruit de akkers verdeeld werden. Daarnaast werd de plek ook als rechtspraakplaats gebruikt. Een boom dus met symbolische waarde. Zo ook 'de' Kroezeboom. Volgens het Meertens Instituut stond hier in de zestiende en

zeventiende eeuw gedurende enige tijd zelfs een kapelletje, een 'hilligen huesken', maar welke heilige vereerd werd is niet duidelijk.

In de periode van de reformatie (1632–1732) toen het katholicisme verboden was, waren er geheime bijeenkomsten van de katholieke bevolking. Deze geschieden op diverse plaatsen: bijvoorbeeld bij Kemenade in Albergen, in een schuur op havezate Herinckhave, maar ook onder de kroezeboom waar katholieken de eucharistieviering of een preek bijwoonden. De vieringen vonden vroeg

in de ochtend plaats om geen onraad te wekken. De priester, meerdere keren was dat de Ootmarsumse pastoor Henricus Smithuis, kwam dan op een platte wagen waarop onder doeken het altaar verborgen stond. De mis was aangezegd door de overal aanwezige zogeheten kloppjes. (ongetrouwde geestelijke vrouwen die de priesters hielpen bij, bijvoorbeeld, de ziekenzorg.) Bij gevaar werd er door het vèrdragende geluid van de midwinterhoorn het sein gegeven om zich te verspreiden. Vooral in de tijd na de Münsterse invallen, toen de resoluties tegen de katholieken nog extra verscherpt werden, waren de

^ De Kroezeboom voordat er in 1909 een kapel geplaatst werd. (Eigen collectie)

Foto van de boom na 1909. Ook toen al een plek om even te pauzeren. (Eigen collectie)

bijeenkomsten op deze overzichtelijke locatie nog het veiligst. Na de mis vertrok de pastoor dan weer snel naar Halle, net over de grens, waar hij weer veilig was.

Einde vervolging

Rond 1730 kwam aan de vervolging van de katholieken een einde. Nieuwe bepalingen van de Staten van Overijssel

(1732) werden afgekondigd betreffende de toelating van priesters en het houden van godsdienstoefeningen onder bepaalde voorwaarden.

De Kroezeboom bleef echter haar symbolische waarde behouden. Dat is wellicht de reden geweest voor de familie Von Bönninghausen om bij de verkoop van de gronden op de Fleringer es in 1916 een schenking te doen aan de parochiekerk van Tubbergen (Fleringen had nog geen kerk). En wel een stuk grond met een straal van 20 meter, gemeten uit het hart van de boom.

Nieuwe kapellen

In 1909 is er een kleine neogotische kapel gebouwd ter ere van het feit dat honderd jaar geleden de Pancratiuskerk in Tubbergen weer aan de katholieken was teruggegeven.

In 1944 werd het kapelletje vervangen door een robuuster exemplaar, een open houten kapel met vakwerkmuren en een

Foto van rond 1968. Toen klom de auteur nog met gemak in de boom. (Eigen collectie)

Kroezeboom in september 2024 met hek om klimmen tegen te gaan. (Foto: Marcel Mentink)

De Kroezeboom zelf is sinds de jaren zeventig meermalen flink onder handen genomen door boomverzorgers. Deze hebben de holle stam verder uitgekrabd en er diverse ankers en kabels in aangebracht. De boom maakt ondanks de zeer holle stam nog een vitale indruk.

De afgelopen decennia is de Kroezeboom een van de verzamelpunten bij de afsluiting van de vredesweek rond het derde weekend van september voor de deelnemers van de vredesfietsochten. Tegenwoordig wordt het ook gebruikt als trouwlocatie voor zowel de gemeente als de kerk. De locatie heeft helaas wel aan schoonheid ingeboet, omdat er sinds kort een groot hek om de boom is geplaatst. Men wil daarmee voorkomen dat kinderen (en volwassenen) nog langer in de boom klimmen. Iets dat schrijver dezes in zijn jonge jaren natuurlijk wel gedaan heeft.

Zie ook de paaltjes die de twintig meter grens aangeven. (Foto Marcel Mentink)

Een groot missionaris voor Noord-Twente in de tijd na de Münsterse invallen is Henricus Smithuis geweest, pastoor van Ootmarsum (1680 – 1726) en Aartspriester van Twente (1705 – 1726). Daar het voor hem niet mogelijk was om lang in Ootmarsum te blijven wonen, vestigde hij zich in Halle, bouwde daar een kerkhuis. Rond 1700 bouwde hij vlak over de grens bij Mander een tweede kerkgebouw.

Van daaruit trok hij met zijn assistenten, soms als marskramers of handwerkslieden gekleed, er op uit, om het katholiek geloof bij de mensen vurig te houden en niet te verslappen.

rustaltaar. Aan de voorzijde van het altaar is onder het jaartal 1944 een vis met broodkorf afgebeeld. Op het tafelvlak is een vierkante uitholling van enkele centimeters diep uitgebeiteld waarin de altaarsteen kan worden aangebracht als in de kapel een eucharistieviering wordt gehouden.

Deze kapel zou ontworpen worden door de regionaal bekende Jan Jans, maar omdat hij niet katholiek was, werd de opdracht gegund aan H.W. Valk uit Den Bosch.

De Kroezeboom zelf is sinds de jaren zeventig meermalen flink onder handen genomen door boomverzorgers.

HOE DE BROUW-R VERDWEEN UIT HASSELT

Een opvallend kenmerk waarmee de steden in het westen van Overijssel zich onderscheiden van het platteland is de uitspraak van de r. Op het platteland wordt de r over het algemeen voor in de mond uitgesproken, in de steden juist achterin, bij de huig. Dat is ook de plaats in de mondholte waar de g wordt gearticuleerd. Voor niet-stedelingen lijkt het dan ook vaak of er een g wordt uitgesproken ('bie mien bgeug mit zien gooie haag in de stgaote'). De populaire term voor dit verschijnsel is *brijen of brouwen*.

Tegenwoordig is die brouw-r een laag gewaardeerd verschijnsel, als het al niet wordt gezien als een spraakgebrek ('brood en proemen, dat kunnen de Zwollenaren niet noemen', waarbij bedoeld wordt op het probleem om een lipmedelinker (b,p) onmiddellijk te laten volgen door een huig-medeklinker). Maar die lage status heeft de brouw-r niet altijd gehad. Integendeel, de brouw-r is begonnen bij de elite, die het op een gegeven moment heel chic vond om met een Frans accent te praten. Dat de Zwolse r niet helemaal dezelfde is als de Franse r, is niet zo belangrijk: imitatie levert maar zelden een getrouwe afspiegeling van het origineel op. Over de Franse oorsprong van de brouw-r zijn de meeste taalkundigen het wel eens. De reden dat juist de IJsselsteden (ook Zutphen kent het verschijnsel) dit Franse kenmerk zijn gaan imiteren is voorwerp van speculatie. Ten noorden van de IJsselsteden vinden we die brouw-r ook in Steenwijk. Na de stad Groningen is dat de noordelijkste plaats in het Nederlandse taalgebied waar we de brouw-r aantreffen. De opkomst van de brouw-r wordt gedateerd in de Franse tijd, met een ruime uitloper in de negentiende eeuw. Toen was het Frans wat het Engels nu is: een modetaal. Bij de elite (die veelal in de steden woonde) was het populair om de taal te doorspekken met Franse woorden. Die zijn daarna ook in het Nederlands en in het dialect terechtgekomen (in het dialect vinden we zelfs meer woorden van Franse origine dan in het Nederlands – uit die laatste taal zijn ze vaak ook weer verdwenen). Een uitspraakverschijnsel als de brouw-r is in de stad blijven hangen.

Hasselt, ca. 1700.

Maar als we de brouw-r dateren in de Franse tijd, is er wel een probleem. Toen waren er steden die we nu niet meer zo snel als stedelijk beschouwen. Bijvoorbeeld Vollenhove en Hasselt. In de Franse tijd was er geen verschil in status tussen Steenwijk en Hasselt. Waarom vinden we dan alleen in Steenwijk de brouw-r? Het verschil zit in wat er na gebeurde. Steenwijk werd een industriestad met een

arbeidersbevolking die redelijk geïsoleerd van het omringende platteland kon leven en daardoor de brouw-r kon handhaven. Hasselt en het platteland werden communicerende vaten. Het is goed mogelijk dat onder druk van het platteland de brouw-r uit Hasselt is verdwenen. En uit andere plaatsen, die in de Franse tijd echt stad waren, maar waar zich niet een industrie van betekenis ontwikkelde.

De reden dat juist de IJsselsteden (ook Zutphen kent het verschijnsel) dit Franse kenmerk zijn gaan imiteren is voorwerp van speculatie.

HET NAOORLOGSE KUNST

De fraaie omgeving van Deventer heeft menig kunstenaar door de eeuwen heen weten te trekken. Soms waren het schilders die kortstondig in de stad verbleven, soms wisten ze zich voor langere tijd te vestigen. Maar hoe aantrekkelijk was Deventer als stad voor kunstenaars? En hoe was dat bijvoorbeeld in de decennia na de Tweede Wereldoorlog, waarin kunst toch zeker niet als primaire noodzaak werd beschouwd? Dit najaar is er in Museum De Waag aandacht voor die vragen, maar zeker ook voor het werk dat de makers van toen na lieten. Met de tentoonstelling *Uit de kunst, kunst en kunstklimaat in Deventer 1960-1989*, hoopt het museum een treffend maar ook genuanceerd beeld te geven waar kunstenaars in die decennia tegen aan liepen, wat de gemeente voor hen kon betekenen, maar ook hoe zij aan opdrachten en inkomsten konden komen.

Maar zijn er überhaupt werken van deze periode bewaard gebleven en wat weten we daarvan? De naoorlogse beeldende kunstcollectie, waaronder de Beeldende Kunstenaars Regeling, van de gemeente is een van de kerncollecties die worden beheerd door Deventer Verhaal. Het omvat de periode 1960 tot en met 2000. Met ruim 1250 werken is het een omvangrijke collectie. De collectie is op onderdelen niet zeer onderscheidend. Toch schetst het een waardevol tijdsbeeld. De aandacht voor deze werken lijkt bovendien te groeien, gezien de vragen van bezoekers en omstanders. Hoewel Deventer geheel niet bekend stond om een bruisend naoorlogs kunstleven, met slechts een handvol galeries en zonder kunstacademie, hielden

^ Uitzicht vanaf de Waag op de kunstmanifestatie 'Brink aan de Knikker' 1969

Café 'Het Noorden' in de Noordenbergstraat, jaren '60

veel kunstenaars toch stand in deze stad. Wat motiveerde hen om juist hier, in een stad gedeeltelijk economisch en letterlijk in puin, hun kunst voort te zetten? De collectie Moderne kunst heeft doorgaans weinig plek in Museum De Waag. Met het oog op de groeiende vraag om meer werken uit de naoorlogse/moderne kunstcollectie van

In de jaren zestig bleef Deventer aanvankelijk relatief onaangestast door de culturele bewegingen van die tijd. Niettemin ontstonden tegen het einde van dit decennium acties en initiatieven van kunstenaars, zoals de opmerkelijke manifestatie 'Brink aan de Knikker' in 1969 en 'Y' in Olst. Deze periode kenmerkte zich door

een toename van zelforganisatie binnen de kunstgemeenschap, wat leidde tot experimentele elementen in realistische werken en de introductie van abstracte kunst. Het nieuw gevormd kunstenaarscollectief, bestaande uit onder andere Ada Bunschoten, Hans Ebeling Koning, Jan Slijkhuis en Willy Zandvliet, wist voor Deventer een totaal nieuwe kunstopvatting te brengen. Het bleek de kiem voor veel meer.

In de daaropvolgende jaren zeventig werden bepalende instituten als het 'Kreatief Centrum voor educatie' en de 'Kunstuitleen' opgericht, terwijl in 1973 de eerste gemeentelijke cultuurnota werd geïntroduceerd. Kunstenaars waren actief betrokken bij stadsherstel, vooral in het Noorderbergkwartier, zowel via projecten als door de oprichting van 'Kabel Omroep Deventer'. Grafisch abstracte werken, enkele abstracte stukken en surrealistische creaties kenmerkten de kunstuitingen van die tijd, vaak met een narratieve kwaliteit en veelzeggende titels die een verhaal wilden vertellen. In het oeuvre van Harry Knopperts zijn vele voorbeelden te vinden van titels die zowel vragen oproepen, maar evenwel blijven hangen in je herinnering mede dankzij hun poëtische woordkeus.

KLIMAAT IN DEVENTER

Deventer te tonen, speelt deze tentoonstelling in op die frequent gehoorde oproep. Een overzicht van dit recente verleden is juist ook waardevol aangezien het bij veel betrokkenen en tijdgenoten nog directe herinneringen op roept.

Bij aanvang van de tentoonstelling wordt stilgestaan bij de wederopbouwperiode van 1945 tot 1960, een tijd waarin Deventer gedeeltelijk na de oorlog in puin lag. Gedurende deze fase organiseerden kunstenaars zich steeds meer en ontstond een prille kunstscene met werken die vaak als enigszins behoudend kunnen worden gekenmerkt. Sommige kunstwerken na 1945 verwezen expliciet naar de oorlog of toonden de verwoestingen van die tijd. Het beeld toont het beperkte draagvlak voor moderne kunst in de naoorlogse Deventer samenleving.

Sommige kunstwerken na 1945 verwezen expliciet naar de oorlog of toonden de verwoestingen van die tijd. Het beeld toont het beperkte draagvlak voor moderne kunst in de naoorlogse Deventer samenleving.

Jaren '70 | Ontmoeting in het Kurort, Harry Knopperts (1955), 1979. Inv. nr. G0074

In de jaren tachtig kwam er meer nadruk op het belang van expositieruimtes, waaronder de Bergkerk. Met name Arno Kramer was daar een groot voorvechter van. Er werden uitwisselingen met buitenlandse kunstenaars aangemoedigd. Dit zorgde voor een impuls in de kunstscene, resulterend in een groei van het aantal kunstenaars en een toegenomen betrokkenheid bij belangengroepen. De kunstwerken uit deze periode vertonen meer variatie en experiment. Ze weerspiegelen de dynamiek en diversiteit van de

kunstscene in Deventer gedurende deze tijd. De tentoonstelling werpt een blik op de periode van ongeveer 1960 tot en met 1980, een tijd van grote maatschappelijke veranderingen waarin diverse kunstenaars in Deventer een actieve rol hadden.

Een blik op het Deventer van de tweede helft van de twintigste eeuw

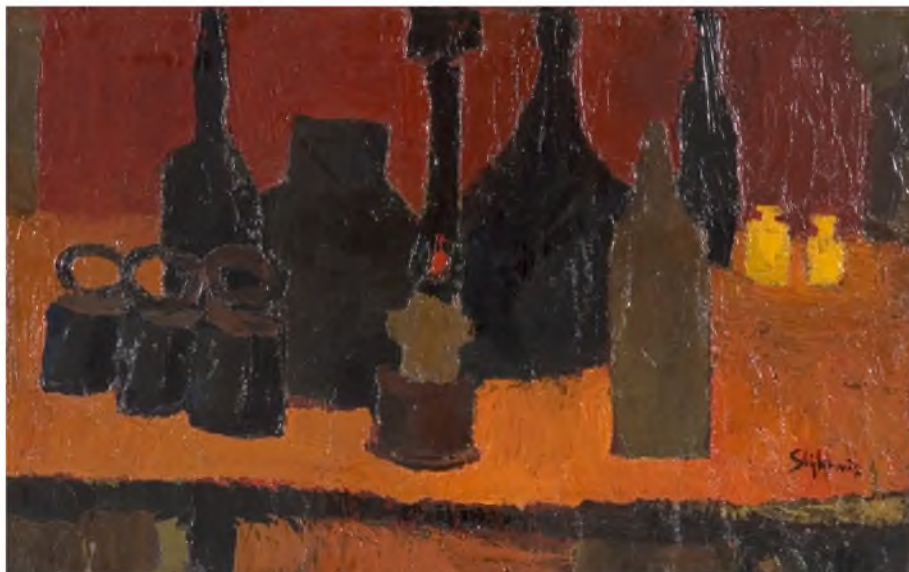
De decennia van de jaren '60 tot en met de '80 kenmerken zich niet als de meest welvarende periode in de geschiede-

nis van Deventer. Hierdoor wordt deze tijdsperiode vaak over het hoofd gezien. Deze tentoonstelling werpt een blik op de besproken periode en presenteert het culturele en maatschappelijke klimaat in de stad die toch moeizaam herrees uit de puinhopen van de Tweede Wereldoorlog. Het interviewen van de kunstenaars uit deze tijdvakken bood een unieke gelegenheid om een waardevolle bijdrage te leveren aan het begrip van het tijdsbeeld van de jaren '60 tot en met de jaren '80 en het complexe klimaat waarin deze kunstenaars hun werkzaamheden ontplooiden.

De decennia van de jaren '60 tot en met de '80 kenmerken zich niet als de meest welvarende periode in de geschiedenis van Deventer.

Voor dit project werd onder andere nauw samengewerkt met Kunstenlab. Dit experimentele presentatie- en productiehuis voor hedendaagse kunst in Oost-Nederland is om hedendaagse en moderne kunst voor het voetlicht te brengen. Een rondgang door de stad toont diverse interessante verholde en minder verholde kunstwerken uit deze periode. De

website buitenkunstindeventer.nl vormt een prachtige achtergrond als inventarisatieproject van de hedendaagse en naoorlogse kunstwerken in de buitenlucht in en rondom Deventer. De tentoonstelling haakt hierop aan en biedt de bezoeker de mogelijkheid om in de stad kunstwerken vanuit het tijdvak te bekijken. Waren het welkom kunstopdrachten, waardoor men kon voorzien in het dagelijks onderhoud? Deze kunstwerken uit de 'moderne' periode, doorgaans doordrenkt met sociaal-politieke context en diepgaande betekenis, bieden ons een venster naar de gedachten en emoties van kunstenaars uit die tijd. Ze vormen zo een verrijking van cultureel bewustzijn en diversificatie van perspectieven. Bijzonder is dat dit tijdvak relatief dicht bij ons lijkt te staan, velen hebben nog directe herinneringen aan de kunstenaars van toen en ook zijn er andere persoonlijke ervaringen die bij de verkenning van dit project naar voren kwamen. Bijzonder en waardevol zijn de interviews die gehouden zijn met de betrokken kunstenaars van toen. In de tentoonstelling komen deze interviews per decennium aan bod. Het is een eerstehands herinnering aan de deelnemers en de tijden van toen. Vaak komt pas later naar voren hoe bijzonder en veelzeggend die bijdragen zijn.

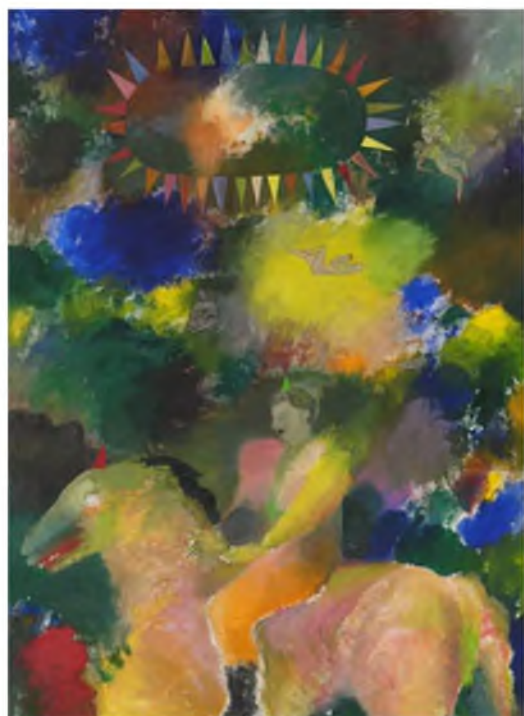

Jaren '60 | Stilleven, Jan Slijkhuis (1934-2023), 1962. Inv. nr. G0283

Bijzonder en waardevol zijn de interviews die gehouden zijn met de betrokken kunstenaars van toen.

Uit de kunst, kunst en kunstklimaat in Deventer 1960-1989

Museum de Waag Brink 56
di t/m zondag 11:00 tot 17:00 uur
15 november 2024 tot en met 15 april 2025

Jaren '80 | Ruiter, Branca Perošević (1951). Inv.nr. G110

Jaren '50 | Voormalige Bursesteeg kort na Tweede Wereldoorlog. Hein Balsink (1891-1966). Inv. nr. H1992-0074

'KRUIP EENS IN JE ZELF, LAAT JE NIET ALLES AANLEUNEN'

HET GEDACHTENGOED VAN GEERT GROOTE

Het Geert Groote Huis te Deventer, dat gewijd is aan het gedachtengoed van de grondlegger van de spirituele vernieuwingsbeweging **Moderne Devotie**, is vooral een kennis- en informatiecentrum. Er zijn audiotours, virtual reality simulations en heel veel boeken te vinden.

Veel originele voorwerpen kom je er niet tegen, afgezien van oude drukken en manuscripten die in tijdelijke bruikleen zijn van de Athenaeumbibliotheek, de nabij gelegen oude stadsbibliotheek. Het is daarom niet verwonderlijk dat we terecht komen bij een wel zeer origineel 'object': de schedel van Geert Groote, oftewel een 3D-kopie daarvan en een gezichtsreconstructie van de geestelijke leidsman. De schedel van de man zelf ligt in dezelfde vitrine, gebroederlijk naast die van Floris Radewijns, eveneens een voorman uit de begintijd van de Moderne Devotie. Echter, beide schedels liggen in een kastje dat is afgesloten met een rood gordijntje. Menselijke resten stel je nu eenmaal niet tentoon, aldus Johan Grobbee, voorzitter van het bestuur van het Geert Groote Huis.

Gezichtsreconstructie

Samen staan we voor de vitrine om de reconstructie van het hoofd van Geert te bekijken. Grobbee vertelt dat zij deze gezichtsreconstructie hebben laten maken door archeoloog en fysisch antropoloog Maja d'Hollosy, die met haar bedrijf Skulpting gevestigd is in Amsterdam. Het is volgens hem zeer waarschijnlijk dat Groote er inderdaad zo uitzag.

Over de huidige betekenis van Geert Groote (1340-1384), zijn gedachtengoed en de Moderne Devotie zegt Johan: 'Kruip eens in jezelf, laat je niet alles aanleunen, wat vind je er zelf van.' Dat is kortweg de boodschap van Geert Groote. 'Denk zelf na, dat proberen we aan de bezoeker mee te geven, zonder daar in sturend te zijn.' Momenteel, nu er 650 jaar Moderne Devotie herdacht wordt, is er een tentoonstelling te zien in de kelder van de voormalige kapel aan het Lamme van Dieseplein over nepnieuws en censuur vanaf de late Mid-

Vitrine met de schedels van Geert Groote en Floris Radewijns achter een rood gordijntje, een 3D-kopie van de schedel van Geert en zijn gezichtsreconstructie.

^ Gezichtsreconstructie van Geert Groote door Maja d'Hollosy.

Geert Groote door Hans Cusell (2013, Frans kalksteen).

Geert Groote, zittend links, door Antoon Derkinderen (fragment).

deleeuwen tot nu. Er is bijvoorbeeld een lijvig gedrukt werk te zien van Erasmus, waar tientallen de kerk onwelgevallige pagina's ruwweg uitgescheurd zijn. Als voorbeeld van fake nieuws uit de tijd van Geert noemt Johan de bouw van de Utrechtse Domtoren, die steeds hoger moest worden om zo dicht tot God te komen. Dat vond Geert Groote maar onzin, bovendien moest de burger het betalen.

Losbandigheid

Er zijn al heel wat plannen voor de komende jaren. In 2025 komt er een tentoonstelling met het intrigerende onderwerp losbandigheid. 'Daar komen we hem zelf ook nog tegen, namelijk in zijn jeugdige, Parijse jaren', verklapt Johan Grobbee. Het jaar daarop wordt er in samenwerking met de stedelijke archeologische dienst aan vier betekenisvolle plekken in de stad

aandacht besteed aan de Geert Groote en de Moderne Devotie. Zo zal door lichtbeelden en/of maquettes onder meer het geboortehuis van Geert zichtbaar worden. De beelden laten zien hoe dit deel van de stad er in die tijd uitzag.

Overigens wordt de collectie binnenkort uitgebreid met nog een origineel stuk, namelijk een aquarel van Antoon Derkinderen, waarop hij Geert Groote heeft afgebeeld, zittend in een kloosterbibliotheek.

'Denk zelf na, dat proberen we aan de bezoeker mee te geven, zonder daar in sturend te zijn.'

Wim Coster: Het befaamde Staphorster boertje

Met de klompen en de schoenen al uit sprongen zijn klanten en cliënten uit de trein, nog voordat die tot stilstand was gebracht. Daarna begon een wedloop om als eerste bij het Staphorster Boertje te kunnen zijn. Onder die naam was Peter Stegeman in de jaren omstreeks 1900 befaamd in heel Nederland. Kwakzalver, koopman, kruidendokter. Was hij het allemaal of allemaal niet? In ieder geval schreef hij tot zijn dood in 1922 allereerste druppels, poeders, pillen en zalfjes voor. Zijn middelen zouden de meest uiteenlopende kwalen kunnen genezen en menigeen voelde zich erdoor gesterkt. Ook in hoge kringen genoot de verstrekker aanzien. Tegenstanders had hij eveneens. De Vereeniging tegen de Kwakzalverij, gesteund door de wet, voorop. In hun strijd tegen alles wat in die tijd maar alternatief leek, wisten de doktersjas en de toga elkaar regelmatig te vinden. Desondanks, en ook dankzij zijn opvolgers in de familie, werd de man een merk. Na de dood van Peter Stegeman werd zijn werk voortgezet door enkele zoons en later een kleinzoon. De tegenstelling tussen alternatieve en reguliere medische wereld vormt een rode draad door deze biografie van het Staphorster boertje.

Uitgever: WBooks, Zwolle
ISBN: 9789 4625 8585 0 | 144 pag. | € 24,95

Jan Baggen: De IJssel – Beeld van een rivier

Deze 100 pagina's tellende uitgave bevat fraaie schilderijen en tekeningen van de Zutphense kunstschilder Jan Baggen. Jan heeft jarenlang voor de Wegener dagbladen (waaronder het Zutphens Dagblad) door de regio gereisd, waarbij hij op locatie tekeningen maakte en zijn persoonlijke indrukken beschreef. Dat materiaal, in combinatie met de schilderijen van de

IJssel die hij de afgelopen jaren heeft gemaakt, is opgenomen in dit boekwerk. Van Westervoort tot Keteldiep heeft hij de mooiste plekjes en verhalen getekend en opgetekend.

Uitgever: Achterhoek Uitgevers
ISBN: 9789 0832 5791 4 | 100 pag. | € 29,95

Maarten Duijvendak: Sporen van Joods leven

In 1940 leefde een relatief kleine Joodse gemeenschap in Kampen. De families Boektje, Van Gelderen, Goudsmid, Rudelsheim en Vos vormden daarvan het sociale centrum. Hun bedrijven in onder meer de Oudestraat en de Venestraat waren een bekend punt voor veel Kampenaren. Met de Duitse inval begon een proces van uitsluiting dat aan niemand voorbij ging. Dit boek toont hoe deze families leefden op het moment dat de oorlog alles veranderde. De anti-Joodse maatregelen worden in hun lokale en nationale dimensie beschreven. Centraal staat de houding van de lokale bevolking en de rol van de overheid bij de ontrechting, de gedwongen verkoop, de roof van bezittingen en de deportaties. Ook is er aandacht voor het naoorlogs rechtsherstel, de terugkeer van overlevenden en hoe de gemeente daarmee omging. In veel gemeenten in Nederland vond vergelijkbaar historisch onderzoek plaats. Dit maakt het mogelijk om de gebeurtenissen in Kampen en IJsselmuiden in een landelijk perspectief te bekijken. Het boek bevat veel onbekend fotomateriaal van omstreeks 1940.

Uitgever: WBooks, Zwolle
ISBN: 9789 4625 8630 7 | 192 pag. | € 19,95

De Stad Verbeeldt: Fotoboek Verhalen van Harculo

In het boek staan portretten en verhalen van oud- en huidige medewerkers en buurtbewoners van de voormalige IJsselcentrale Harculo in Zwolle. Deze IJsselcentrale heeft tot 2017 zestig jaar elektriciteit opgewekt voor de regio Zwolle. Veel mensen herinneren zich de voormalige IJsselcentrale Harculo, vlakbij Zwolle. Een woest gebouw, ontworpen door architect P.J. de Gruyter, dat met zijn parmantige schoorsteenpijpen vanaf 1955 het landschap rond de IJssel domineerde. Totdat de IJsselcentrale, zoals die in de volksmond wordt genoemd, in 2012 stilviel en uiteindelijk in 2017 onder de slopershamer kwam. Weg landmark. Alleen een paar kenmerkende gebouwen blijven gespaard, waaronder het Dienstengebouw vanwege de daar aanwezige monumentale kunstuitingen in trappenhuis en kantine. In 2022 hebben drie professionele fotografen Carla Kogelman, Petra Mwaro-Jansen, Harm van de Poel en amateurfotografen, die de ateliers Visual storytelling hebben gevolgd bij De Stad Verbeeldt, oud- en huidige medewerkers en buurtbewoners geportretteerd en geïnterviewd.

Uitgever: Eigen uitgave
ISBN: 9789 0903 8660 7 | 84 pag. | € 24,95

Annette Evertzen: De erfenis van Wolter ten Cate

Hengelo staat bekend als metaalstad, maar ook de textiel heeft er lang een belangrijke plaats ingenomen. Het is bijzonder dat één man in Hengelo – Wolter ten Cate – een flinke boost gaf aan de textielindustrie. Als doopsgezind religieus leider was hij gezien in zijn tijd, maar hij stichtte ook verschillende bedrijven en werd daarmee de belangrijkste figuur van het achttiende-eeuwse Hengelo. De textielbedrijven van Wolter ten Cate hebben Hengelo op

de kaart gezet, met name door het weven van het Hengelose bont. Wolter ten Cate kreeg zelf geen kinderen, maar betrok zijn neven bij zijn zakelijke werkzaamheden, waardoor deze firma's na zijn dood voortgezet werden, enkele tot ver in de vorige eeuw.

Uitgever: Eigen uitgave
ISBN: | 144 pag. | € 19,95

Jan Oord: Het moerasvolk

Van oorsprong behoren de Weerribben en de Wieden in het noorden van Overijssel en de veenweidegebieden in het zuiden van Friesland tot het hetzelfde aaneengesloten moerasgebied. Door de turfwinning waren die moerassen eeuwenlang een belangrijke energieleverancier. De landschapelijke verschillen tussen die gebieden zijn in de laatste 300 jaar veroorzaakt door de mens, gedreven door tegenstrijdigheden als hebzucht enerzijds tegenover liefde voor de natuur aan de andere kant. Dit boek vertelt de geschiedenis van de mensen die tussen 1700 en 2000 deze moerasgebieden hebben bewoond en die, net als wij vandaag, gebukt gingen onder natuurrampen, pandemieën, veeziektes, energiecrises, oorlogen, bovenmatige in-

flatie en plotseling toenemende armoede. Het verhaal van een volk dat moest leven met uiterst gebrekkige voorzieningen op gebieden als onderwijs, gezondheidszorg en openbaar vervoer. Dat verhaal wordt verteld aan de hand van een familiegeschiedenis; een familie die tot in de 20ste eeuw de kost moest verdienen met het winnen van turf en het telen van riet.

Uitgever: Gopher
ISBN: 9789083310756 | 317 pag. | €23,75

Barend Jan Schrieken, Henk van Baalen, Sabine Dellink: NV Bergkwartier: De Collectie

Alle 162 panden en objecten in bezit van NV Bergkwartier worden door meer dan 600 afbeeldingen en teksten in beeld gebracht in dit boek.

Voor het boek werd gebruik gemaakt van de vele beschikbare materiaal in de archieven van onder andere de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Collectie Overijssel, het Gilde Deventer en de eigen collectie.

Het is niet zomaar een verzameling panden: ieder pand of object, zoals een poort of een stadsmuur, vertelt een verhaal over de geschiedenis van de stad.

Naast de bekende panden van NV Bergkwartier, zoals de Proosdij (het oudste stenen woonhuis van Nederland), de Mariakerk en de vele andere panden is ook de nieuwste aankoop De Drie Haringen op de Brink in dit boek opgenomen.

Uitgever: Eigen uitgave
ISBN: | 470 pag. | €29,50

PODCASTS

Succesvol innoveren met erfgoed

Hoe houd je belangrijke thema's uit het verleden, zoals de Tweede Wereldoorlog, interessant voor een jonger publiek? Hoe kun je op vernieuwende manieren een breder publiek aanspreken? En welke digitale strategieën kun je daarbij inzetten? Het antwoord op deze vragen, en meer, komt aan bod in de podcast 'In 365 dagen succesvol innoveren met erfgoed' die Stichting Musea en Herinneringscentra '40-'45 (SMH40-45) met behulp van het programma Innovatielabs heeft gemaakt.

<https://open.spotify.com/show/6U6PF4OnkHn9iGC1m8uAzf>

INBUDEKEN

**OVERIJSSSEL
TOEN EN NU**

IN HET VOLGENDE NUMMER

Jaargang 17, nummer 1, januari 2025

WATERSNOODRAMP VAN 1825

Verder:

**DEVENTER DOMINEES OVER DE WATERSNOODRAMP
TEXTIELFABRIEK ANKERSMIT**

KIJK OOK OP WWW.MIJNSTADMIJNDORP.NL